

EPILOG

Zaměření předchozích úvah bylo převážně kritické. Kdo soudí, že kritika byla příliš jednostranně, a tudíž nespravedlivě zaměřena proti reformním komunistům, ten necht' ukáže, na koho měl jsem ji zaměřit. Snad na Brežněva? Domnívám se, že nešlo o jednostrannost za každou cenu: kriticizmu je dosud zapotřebí, aby byly rozptýleny zbytky demobilizujících iluzí. Aby totiž nebyla promarněna nějaká ta příští šance, pokud se vůbec vyskytne. Zmínil jsem se ostatně nakonec i o jistých pozitivních vymoženostech osmašedesátého, lze-li tak říci. Tím je zmoudření části těch, kteří se kdysi zasadili o život „pražského jara“: Dosud však nenastal čas, aby zárodky takového zmoudření vzklíčily v úrodné půdě.

Zmoudření minority je totiž neblaze vyváženo celospolečenským úpadkem takového rozsahu, jakého tu v novočeských dějinách ještě nebylo. Jeho příčiny jsou zřejmé. Sověti potřebují zachovat v Československu svou hegemonii stůj co stůj. I kdyby měli vsadit na zcela demoralizované či neschopné jedince, těšící se všeobecnému despektu. Mají-li se pak takoví lidé udržet u moci, musí na všech stupních jejího žebříčku protežovat sobě podobné. Lze si jistě představit, jak bude takový aparát fungovat a jakou vyvolá odezvu. – A cosi takového již skutečně nastalo.

Společnost sama nevykázala přílišnou rezistenci. Zkušenost hořké kapitulace a snad i skrytý pocit spoluviny (samozřejmě odstupňované) vykonaly své. A také ovšem to, že národ byl zklaman, podveden. – Není však důvodu ospravedlňovat, neboť z více možných postojů se prosadil ten nejméně pracný: cynismus. Společnost a „národ“ přestávají být synonymy.

Mění se i sama skladba společnosti. Co bylo dříve naznačeno, je po fiasku osmašedesátého naplněno. Ti, kteří by mohli vytvořit morální elitu, jsou umlčeni. Korupce, ovládající nejen tržní, ale jakékoli vztahy včetně rodinných, vede k vzestupu parazitů, jejichž styl imponuje zdánlivě neproblematickou vnějškovou úspěšností. To z jejich řad se rekrutuje nový establishment, neboť mají dost prostředků, aby pomocí úplatku dosáhli kýžených cílů. To jejich příbytky budou udávat tón lidským sídlům a jejich děti budou studovat na školách, to jejich „sociální objednávka“ bude určovat ráz hmotné i duševní produkce těchto i příštích let. To oni vtisknou pečeť době, v níž žijeme.

A co hrstka těch, kteří zůstanou tím vším nedotčeni? Budou mít ke komu promlouvat? Budou s to?

Bud' jak bud', příští „obrodný proces“ bude muset být jiný. Jistě: přestavba ekonomiky, reforma politického systému, revize zahraničně politických vztahů, to všechno bude nezbytné, ale nebude to stačit. I v tomto smyslu se lze poučit z osmašedesátého a nepustit ze zřetele, co bylo tehdy opomenuto. Příští „obrodný proces“ musí především zahrnout obnovu obecné mravnosti. Zdá se dokonce, že ji předpokládá.

Červen 1977 – srpen 1978